

Kötü-Tanrı İtirazı

The Evil-God Challenge

Aykut Alper YILMAZ

Doç.Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara/Türkiye
Assoc. Prof., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Divinity, Ankara/Türkiye
alper.yilmaz@asbu.edu.tr | orcid.org/0000-0003-3905-018X | ror.org/025y36b60

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü	Article Type
Araştırma Makalesi	Research Article
Geliş Tarihi	Date Recieved
04 Eylül 2024	04 September 2024
Kabul Tarihi	Date Accepted
26 Kasım 2024	26 November 2024
Yayın Tarihi	Date Published
31 Aralık 2024	31 December 2024

İntihal Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with iThenticate software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Aykut Alper Yılmaz). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Aykut Alper Yılmaz).

CC BY-NC-ND 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC-ND 4.0 license.

Atıf | Cite As

“ Yılmaz, Aykut Alper. “Kötü-Tanrı İtirazı”. *Kader* 22/2 (Aralık 2024), 271-292.
<https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1543298>

”

Öz

Muhtemelen her teist, Tanrı'nın iyi bir varlık olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak kimilerine göre, Tanrı'nın iyi olduğu iddiası delilsiz bir varsayımdan ibarettir. Ne Tanrı'nın varlığına ilişkin argümanlar ne de başka gerekçeler, Tanrı varsa bile O'nun iyi olduğu sonucuna rasyonel bir yolla ulaşmak için yeterli değildir. Hatta bazı ateistlere göre, kötü bir tanrıya inanmak da iyi bir tanrıya inanmak kadar makuldür. Stephen Law, bu noktadan hareketle teizme karşı bir argüman geliştirir. İyi veya kötü tanrıya inanmak aynı oranda makulse, bunlardan birinin saçma olması durumunda diğeri de saçma olmalıdır. Çünkü her iki tanrı anlayışı da aynı ya da benzer argümanlarla desteklenebilir. Örneğin, kozmolojik argüman veya tasarım kanıtı, iyi bir tanrının varlığını kanıtlamak için kullanılabileceği gibi, kötü bir tanrının varlığına delil olarak da kullanılabilir. Benzer şekilde, eğer dünyadaki iyiliklerden hareketle Tanrı'nın kötü olamayacağı iddia edilirse, dünyadaki kötülüklerden yola çıkarak O'nun iyi olamayacağı da iddia edilebilir. Kötülük probleminin hâlâ tartışılmalı olduğu göz önünde bulundurulursa, evrenden hareketle Tanrı'nın iyi olduğu henüz ikna edici bir biçimde gösterilememiştir. Kısacası, iyi tanrı için geçerli olan argümanlar benzer şekilde kötü tanrı için de kurgulanabilir. Law, benzer argümanlarla desteklenen iki tezin aynı ölçüde rasyonel olması gerektiği iddiasını "simetri tezi" olarak adlandırır. O, kötü tanrı fikrini kimsenin makul bulmayacağını, bir diğer ifadeyle bu fikrin saçma olduğunu öne sürer. Dolayısıyla, onun simetriği olan ve benzer argümanlardan beslenen iyi tanrı fikri de makul görülemez. Bu argüman, Law'un isimlendirmesiyle, kötü tanrı itirazı (the evil-god challenge) olarak bilinir. Law'dan sonra da birçok düşünür tarafından geliştirilerek teizme karşı kullanılan bu itiraz, özellikle son on beş yılda din felsefesinin önemli meselelerinden biri hâline gelmiştir. Bu çalışmada, kötü tanrı itirazına karşı geliştirilen çeşitli çözümleri değerlendireceğim ve onun teizm açısından kayda değer bir sorun teşkil etmediğini öne süreceğim. Kötü tanrı itirazına yönelik burada ele alınacak çözüm önerilerini ana hatlarıyla sıralarsam; öncelikle iyi ve kötü tanrı inançlarının simetrik olduğu iddiasını tartışmaya açarak, dünyadaki düzenin kötü bir tanrıya işaret etmediğini öne süreceğim. Ardından, bir simetriden bahsedilecek olsa bile kötü-tanrı fikrinin saçma olmadığını, dolayısıyla simetriği olan iyi-tanrı anlayışının da bir çırpıda reddedilemeyeceğini iddia edeceğim. Son olarak, iyi-tanrı fikrinin temel inanç (*basic belief*) olabileceğini, ancak kötü-tanrı inancı için aynı durumun geçerli olmadığını savunacağım.

Anahtar Kelimeler: Din felsefesi, Kötü-Tanrı itirazı, Tanrı, Teizm, ilahi sıfatlar.

Abstract

Most theists agree that God is good. However, some argue that this claim is an unfounded assumption. Neither arguments for God's existence nor other justifications are sufficient to rationally conclude that God, if He exists, is good. Some atheists even contend that believing in an evil-god is as reasonable as believing in a good-god. Stephen Law develops an argument against theism based on this premise. If belief in a good-god or evil-god is equally rational, then if one belief is absurd, the other must be as well. Both conceptions of god can be supported by similar arguments. For instance, the cosmological argument or the design argument can be used to prove the existence of either a good-god or an evil-god. Similarly, if the goodness in the world is used to argue that God cannot be evil, the existence of evil can be used to argue that God cannot be good. Given the ongoing debate over the problem of evil, it has not yet been convincingly demonstrated that God is good based on the universe. Thus, arguments valid for a good-god can similarly be constructed for an evil-god. Law refers to the claim that two theses supported by similar arguments must be equally rational as the "symmetry thesis." He argues that the idea of an evil-god is absurd, and therefore, the idea of a good-god, which is its symmetry, cannot be considered reasonable either. This argument is known as the "evil-god challenge." Over the past fifteen years, this objection has been developed and used against theism by many, becoming a significant issue in the philosophy of religion. In this study, I will evaluate various solutions to the evil-god challenge and argue that it does not pose a significant problem for theism. I will first challenge the claim that beliefs in a good-god and evil-god are symmetrical, arguing that the order in the world does not indicate an evil-god. Then, I will argue that even if there is symmetry, the idea of an evil-god is not as absurd as suggested, and therefore, the concept of a good-god cannot be dismissed outright. Finally, I will argue that the idea of a good-god can be a basic belief, but this is not valid for the belief in an evil-god.

Keywords: Philosophy of religion, The Evil-God challenge, God, Theism, Divine attributes.

Giriş*

Felsefeci Quentin Smith (1952-2020), “Eğer evreni bir ruh yarattıysa, o iyi değil, kötü niyetlidir.”¹ der. Peki, tanım gereği en yüce olan Tanrı’nın iyi olmaması anlaşılabilir mi? Yakın zamanda teizme karşı geliştirilen itirazlardan biri, kötü-tanrı fikrinin de en az iyi-tanrı inancı kadar makul olduğunu öne sürer. Çünkü iyi-tanrı lehine kullanılan argümanların çoğu, benzer şekilde kötü bir tanrı için de kurgulanabilir. Bu itirazda bulunanların niyeti, bizi kötü bir tanrının varlığına inandırmak değildir. Zira kötü-tanrı inancının makul olmadığı konusunda hemen herkes hemfikirdir. Dolayısıyla söz konusu itiraz, teistlerin inandığı iyi-tanrı inancının kötü bir tanrıya inanmak kadar irrasyonel olduğunu göstermeyi hedefler. Bir başka deyişle, teistik bir tanrı inancı, kötü bir tanrıya inanmaktan daha akıllıca değildir.

Teizm aleyhine geliştirilen bu argüman, Stephen Law’un isimlendirmesiyle kötü-tanrı itirazı olarak bilinir.² Kötü-tanrı itirazı özellikle son on yılda hem ateistler hem de teistler tarafından oldukça ilgi görmüş ve bu konuda önemli bir literatür oluşmaya başlamıştır. John M. Collins ve Asha Lancaster-Thomas gibi bazı ateistler bu argümanı güncelleyerek savunurken birçok teist ise bu soruna çeşitli çözüm önerilerinde bulunmuştur.

Law, evreni yaratan yüce bir güç varsaysak bile onun iyi ya da kötü olduğunu söylemek için rasyonel dayanaklarımız olmadığını öne sürer. Çünkü Tanrı’ya dair argümanlarımız, genellikle, O’nun varlığıyla ilgilidir ve ahlaki karakterine dair bir şey söylemez. Örneğin kozmolojik argüman veya tasarım kanıtından hareketle bir yaratıcının olduğu kabul edildiğinde dahi bu onun iyi olduğunu göstermez. Bir kimse bu noktada evrendeki iyilik ve kötülüklerden hareketle Yaratıcı’ya dair bazı çıkarımlarda bulunmak isteyebilir. Örneğin kötülük problemi, evrende kötülüğün varlığından hareketle mutlak iyi, güçlü ve her şeyi bilen Tanrı’nın olmadığını öne sürer. Benzer bir akıl yürütmeye, evrendeki iyiliklerden hareket ederek kötü-tanrının var olmadığını öne süren bir “iyilik problemi” ortaya konabilir. Fakat bu problem karşısında kötü-tanrı itirazcıları, kötü-tanrının iyiliğe izin vermek için iyi nedenleri olabileceği şeklinde tersinden teodiseler öne sürer. Örneğin kötü-tanrı, insanların özgürce kötülük yapmalarını istediği için iyiliğe izin veriyor olabilir. Yani tersinden bir özgür-irade teodisesi kurgulamak mümkündür. Aslında iyi-tanrı ile kötü-tanrı fikri arasındaki benzerliğin belirginleştiği nokta da bu argümanlardır. Kötülük problemine karşı öne sürülen argümanların çoğu, tersinden bir kurguyla iyilik problemine karşı da kurgulanabilmektedir. Dolayısıyla kötü-tanrı itirazına göre, iyi ve kötü tanrı anlayışları benzer güçte argümanlarla desteklenmektedir ve bu nedenle her ikisi de benzer bir makuliyete sahiptir. Law bunu simetri tezi olarak isimlendirmektedir.³

İyi ve kötü tanrı inançlarının rasyonel düzeylerinin benzer olduğu (simetri tezi) kabul edilirse, onların herhangi birinin makuliyet seviyesini tespit etmek her ikisinin ne kadar makul olduğunu anlamak için yeterli olacaktır. Kötü-tanrı itirazında bulunanlar, kötü-tanrı fikrinin makul olmadığını öne sürer. Şu hâlde, iyi ve kötü tanrı inançlarının rasyonel seviyeleri aynı olduğundan,

* Çalışmamı okuyup katkı sunan kıymetli hocalarım Fahrullah Terkan'a ve Zikri Yavuz'a teşekkür ederim.

¹ Smith’in bu cümleyi kötü-tanrı itirazını savunmak için kurmadığını belirtmeliyim. Quentin Smith, “The Anthropic Coincidences, Evil and the Disconfirmation of Theism”, *Religious Studies* 28/93 (1992), 350.

² Stephen Law, “The Evil-God Challenge”, *Religious Studies* 46/1 (2010), 353–373.

³ Stephen Law, “The Evil-God Challenge”, 359.

teizmin iyi-tanrı inancı da makul olmamalıdır. Law'un ifadesiyle: "Kötü bir tanrıya inanmak makul değilse iyi-tanrıya inanmak neden kayda değer ölçüde daha makul olsun?"⁴

Kötü-tanrı itirazı özellikle son yıllarda din felsefesinin oldukça dikkat çekici bir meselesi hâline gelmiştir. Ancak bu meseleye ilişkin Türkçe literatürde pek bir bilginin bulunmadığı gözlemlenmektedir. Bu gerekçeyle, kötü-tanrı itirazıyla ilgili mevcut tartışmaların incelenmesi bu çalışmanın önceliği olacaktır. Ardından söz konusu itiraza ilişkin bazı eleştirilerde bulunacağım. Kötü-tanrı itirazına yapılan eleştirilerden bir kısmı, bu itirazın önemli bir iddiası olan simetri tezine yöneliktir. Yani buna göre, iyi-tanrı lehinde veya aleyhinde kurgulanan argümanların önemli bir kısmı, simetrik bir şekilde kötü-tanrı için geçerli değildir. Özellikle kötülük problemi bağlamında bu itirazı daha detaylı bir şekilde göreceğiz. Diğer bir itiraz ise iyi-tanrı inancının güvenilirliğiyle alakalıdır. Reformcu epistemoloji gibi bazı epistemolojik yaklaşımlara göre, Tanrı inancı doğuştan gelen ve aksi ispatlanmadıkça güvenilir olan bir inançtır. Kötü-tanrı inancı ne doğuştandır ne de güvenilirdir. Dolayısıyla bu tür bir epistemoloji kabul edildiğinde, iyi-tanrı inancı çok daha makul olacaktır. Son olarak, kötü bir tanrıdan bahsedebilmek için iyi ve kötüye ilişkin ölçütlerimiz sorgulanacaktır. Tanrı'nın iyi ya da kötü olduğunu söyleyebilmek için bunu değerlendirebileceğimiz nesnel bir ölçüte ihtiyaç vardır. Aksi takdirde Tanrı'nın iyiliğinden veya kötülüğünden nesnel bir şekilde bahsetmek mümkün olmayacaktır. Nesnel iyi varsa, kimi teistlere göre, bunun kaynağı Tanrı'dır. Hatta iyinin kaynağının Tanrı olmadığı düşünülse dahi, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir varlığın iyi olacağı öne sürülebilir. Çünkü iyi olanı bilen mükemmel bir varlığın kötüyü yapması tutarlı görünmemektedir. Bu nedenle, iyiliğin kaynağı olan veya en azından neyin iyi olduğunu bilen mükemmel bir varlık da iyi olmalıdır.

1. Kötü-Tanrı İtirazı

Kötü-tanrı fikri zaman zaman antiteizm, anti-tanrı, şeytancılık (*demonism*) veya kötücülük (*evilism*) gibi farklı isimlerle anılmıştır.⁵ Buna göre Tanrı, klasik teizmin Tanrı'ya atfettiği sıfatlardan "iyilik" haricindekileri paylaşmakla birlikte kötüdür. Bir diğer ifadeyle, kötü-tanrı, her şeyi bilme ve her şeye gücü yetme gibi ilahi sıfatlara sahip ama klasik teizmin "mutlak iyi" tanrısının aksine "mutlak kötü" olan varlıktır. İslam geleneğindeki saf iyi/hayr kavramı bağlamında ise kötü-tanrının sadece kötü/şer yani şerr-i mahz olduğu söylenebilir.

Teizme karşı kötü-tanrı itirazında bulunanlar, Tanrı kanıtlarının kötü-tanrı için de kullanılabileceğini öne sürer. Law'un ifadesiyle: "... Tanrı'nın varlığı için en popüler argümanların çoğu, evrenin ardında bir çeşit doğüstü akıl varsaymak için zemin sağlasa bile onun ahlaki karakterine dair ipucu verememektedir."⁶ Bu nedenle, kozmolojik argüman veya tasarım kanıtından hareketle evrenin arka planında bir yaratıcı veya tasarımcı olduğu sonucuna ulaşsak bile onun iyi veya kötü oluşu hakkında bir şey söyleyemeyiz. Dolayısıyla bu argümanlar, iyi-tanrı için kullanıldığı gibi kötü bir tanrının varlığını kanıtlamak için de kullanılabilir.

⁴ Stephen Law, "Introduction to the Evil God Challenge", *Think* 18/51 (2018), 9.

⁵ Asha Lancaster-Thomas, "The Evil-God Challenge Part I: History and Recent Developments", *Philosophy Compass* 13/7 (2018), 2; Peter Forrest, "Replying to the Anti-God Challenge: a God without Moral Character Acts Well", *Religious Studies* 48/1 (2012), 35-43.

⁶ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 353.

Bazı argümanların kötü-tanrıya uygulanabilmesiyle ilgili tartışmalar olsa da Law burada genel bir simetrisinin (*broad symmetry*) olduğunu ifade eder. O, popüler argümanların çoğunun hem iyi-tanrı hem de kötü-tanrı için birbirine yakın güçte kurgulanabildiğini savunur.⁷ Bu simetri veya paralelliklerin tam anlamıyla benzer olduğunu öne sürenler vardır, ancak Law tam bir örtüşmenin gerekmediğini yani kusursuz bir simetri yerine genel bir simetrisinin yeterli olduğunu düşünür. Law bunu açıklamak için terazi benzetmesinde bulunur. Eğer iyi-tanrı ve kötü-tanrı için ortaya konan argümanların gücünü ölçebilecek bir terazimiz olsaydı, ona göre, bu teraziye her iki tanrı için yerleştirilen rasyonel argümanların neredeyse eş değer bir ağırlığa sahip olduğunu, en azından aralarında kayda değer bir fark bulunmadığını görecektik. Bir başka ifadeyle, her iki tanrı için de ortaya konan argümanların ağırlığı yaklaşık aynı olacaktı.⁸ Böyle bir tartma işlemi sonucunda argümanların kötü-tanrı lehine ağır basacağını iddia edenler de bulunur.⁹ Her hâlükârda burada teistlere karşı bir meydan okuma vardır. Law'un ifadeleriyle, "eğer kötü-tanrıya inanmak büyük oranda akla aykırıysa, iyi-tanrıya inanmanın neden kayda değer ölçüde daha makul olduğunu" bir teistin açıklayabilmesi gerekir.¹⁰ Bir başka deyişle, bu itiraza göre, "kötü-tanrıya inanmak ve iyi-tanrıya inanmak aynı ölçüde abestir."¹¹

Daha basit ifade etmek gerekirse, kötü-tanrı itirazı şunu söylüyor gibidir: Eğer aynı ölçüde rasyonel ve benzer argümanlara dayanan iki hipotez varsa, bunlar birbirine eş değer makuliyettedir. Bu bağlamda iyi-tanrı ile kötü-tanrı hipotezi lehine olan argümanlar büyük ölçüde simetrikdir. Dolayısıyla, eğer kötü-tanrı hipotezini makul bulmuyorsak, diğerini de bulmamamız gerekir. Kötü-tanrı itirazını şöyle formüle edebiliriz:¹²

- 1- İyi-tanrı ile kötü-tanrı hipotezleri arasında genel bir epistemik simetri bulunur.
- 2- Eğer iki tez, epistemik anlamda simetri taşıyorsa, onların makuliyet dereceleri de benzerdir.
- 3- Öyleyse iyi-tanrı ve kötü-tanrı tezlerinin makuliyet oranları benzerdir.
- 4- Kötü-tanrı tezi makul değildir.
- 5- O hâlde iyi-tanrı tezi de makul değildir.

Buradaki kritik varsayımın simetri hipotezi olduğu söylenebilir. Buna göre, eğer iki argüman arasında simetri varsa, yani her ikisini de destekleyen argümanlar hemen hemen aynıysa veya eşit güçteyse, onlar aynı ölçüde rasyoneldir. Law'un simetri hipotezi, iyi ve kötü tanrı inançlarının simetrik olduğunu öne sürer. Fakat kimse kötü-tanrı inancını makul bulmaz. Şu hâlde onun simetriği olan iyi-tanrı inancı da makul bulunmamalıdır.

Ben Page ve Max Baker-Hytch burada kötü-tanrı hipoteziyle ilgili üç temel simetriden söz edilebileceğini söyler. Bunlar (1) doğal teoloji (2) teodise ve (3) içkinlik (*intrinsicness*)

⁷ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 359.

⁸ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 359.

⁹ Lancaster-Thomas, "The Evil-God Challenge Part I: History and Recent Developments", 5.

¹⁰ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 360.

¹¹ Asha Lancaster-Thomas, "Truth, Consequences, and the Evil-God Challenge: a Response to Anastasia Scrutton", *Religious Studies* 56/3 (2020), 451.

¹² Benzer bir formülasyon için bk. Ben Page - Max Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", *Pacific Philosophical Quarterly* 3/101 (2020), 489-490.

simetrileridir.¹³ Adından da anlaşılacağı üzere doğal teoloji simetrisi, Tanrı'nın kanıtlarına ilişkin simetridir. Teodise simetrisi de kötülük problemine karşı Tanrı'nın iyiliğini savunan iddiaların yani teodiselerin simetrisidir. İçkinliğe ilişkin simetri ise iyi ve kötü tanrı kavramlarının iç tutarlılığı ve makuliyetiyle ilgilidir. Yani içkinlik simetrisi, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve mutlak iyi-tanrı kavramının, ilk iki niteliğe sahip ama mutlak anlamda kötü bir tanrı kavramıyla aynı oranda içkin bir makuliyet ve tutarlılık seviyelerinin benzerliğini sorgular.¹⁴ Fakat burada üçüncü simetri için ayrı bir başlık açmak faydalı olmayacaktır. Zira kötü-tanrı itirazını savunanlar, kötü-tanrı kavramının tutarsız olsa bile farazi olarak doğru kabul edilerek teizme karşı kullanılabileceğini düşünür. Law'un ifadeleriyle:

Herhangi bir X nedeniyle kötü bir tanrının imkânsız olduğu varsayılsa dahi yine de şu şartlı soruyu sorabiliriz: Kötü bir tanrının imkânsızlığını gösteren olguları bir kenara bırakırsak, böyle bir tanrıya inanmak ne derece makul olurdu? Eğer cevap (iyilik problemi sebebiyle) 'makul değil' ise, kötü-tanrı itirazı hâlâ işlemeye devam edebilir. Eğer kötü-tanrı hipotezini makul bulmadıkları için reddedeceklerse, neden iyi-tanrı hipotezi hakkında da aynı düşünmediklerini teistlere sormaya devam edebiliriz.¹⁵

Dolayısıyla, kötü-tanrı fikrinin tutarsız olmadığını ve mümkün olduğunu varsaydığımızda dahi onu makul bulmuyorsak, benzer argümanlarla desteklenen iyi-tanrı inancının nasıl daha rasyonel olduğunu açıklamak gerekir. Bu sebeple kötü-tanrının çelişkili bir kavram olduğu eleştirisi, söz konusu itirazı savuşturmak için yeterli değildir. Çünkü önemli olan, onun tutarsızlığından ziyade mümkün olduğu varsayıldığında dahi makul bulunmamasıdır. İçkinlik simetrisiyle ilgili sorgulama, kötü-tanrının çelişkili bir kavram olduğundan fazlasını göstermelidir. Bu da bizi, iyi ve kötü tanrı kavramlarının içkin makuliyetlik seviyelerini anlamak için diğer simetrileri sorgulamaya götürecektir.

Bir diğer seçenek olarak, kimi teistler, simetri hipotezini eleştirmek yerine, kötü-tanrı fikrinin makul olmadığı öncülüne (4)¹⁶ itiraz eder. Yani onlara göre, kötü-tanrı hipotezine inanmak saçma değildir. Çoğu insanın iyi bir tanrıya inanmış ve inanyor olması, kötü-tanrı düşüncesinin makul olmadığı anlamına gelmez. Böylelikle, arada simetri olsa bile, kötü-tanrı varsayımı makul ise, iyi-tanrı fikri de öyle olmalıdır.¹⁷ Fakat kötü-tanrı fikrini benimsemek için ilave gerekçelerimiz de olabilir (dördüncü bölümde bunlardan bahsedilecektir).

Kötü-tanrı itirazını savunanların öne sürdükleri doğal teoloji ve kötü-tanrı simetrilerini daha yakından incelemek, söz konusu itirazın temel iddialarını görmek açısından önemlidir. Bunlara verilen bazı cevapları ise daha sonraki bölümlerde inceleyeceğiz.

¹³ Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 490.

¹⁴ Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 490.

¹⁵ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 372.

¹⁶ Bir önceki sayfada formüle edilen argümanın 4. öncülü.

¹⁷ Perry Hendricks, "Sceptical Theism and the Evil-God Challenge", *Religious Studies* 54/4 (2018), 549-561; Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 505-506.

1.1. Doğal Teoloji Simetrisi

Tanrı'nın varlığına ilişkin argümanların niçin O'nun ahlaki karakteri hakkında pek bir şey söylemediği iddiasını anlamak zor değildir. Daha önce de ifade edildiği üzere, kozmolojik veya teleolojik argümanları savunanlar, evrenin varlığa gelişinin, varlıktaki sürekliliğinin, kontenjanlığının veya ince-ayarlanmış olmasının ardında doğaüstü bir sebep bulunduğunu ve bunun da Tanrı olduğunu öne sürer. Ancak bu argümanlar, söz konusu yaratıcının veya tasarımcının iyi veya kötü olduğuna ilişkin bir sonuç barındırmaz. Dolayısıyla aynı argümanlardan hareketle kötü bir yaratıcının veya tasarımcının varlığı sonucuna ulaşmak da mümkün görünür.

Kötü-tanrı itirazcılarına göre, ontolojik argüman dahi kötü-tanrı için yeniden tasarlanabilir. En basit hâliyle ontolojik argüman, kendisinden daha yücesi, büyüğü düşünilemeyen bir varlık yani Tanrı fikrinin hepimizin zihninde bulunduğu öncülüyle başlar. Fakat argümana göre bir varlığın hem zihinde hem dış dünyada var olması sadece zihinde bulunmasından daha iyidir. Başka bir deyişle, sadece zihinde bulunan varlık, aynı zamanda dış dünyada da bulunan o varlık kadar yüce değildir. Dolayısıyla, eğer en yüce varlık varsa, o dış dünyada da olmalıdır. En azından ontolojik argümanın iddiası böyledir. Bu argümanı kötü-tanrıya da uygulayabiliriz. Olası en kötü varlık herkesin zihninde mevcuttur. Yalnızca zihinde olan kötücül varlık hem zihinde hem de dış dünyada bulunan bir varlık kadar kötü değildir. O hâlde en kötü varlık yani kötü-tanrı dış dünyada da olmalıdır. Bu da ontolojik argümanın, kötü-tanrı için kurgulanmış hâlidir.¹⁸

1.2. İyilik Problemi ve Teodise Simetrisi

Teistik dinler, Tanrı'nın kötülükten münezzeh, mutlak iyi bir varlık olduğu inancını içerir. O en merhametli, en cömert, karşılıksız veren ve affedendir. Tanrı hakkında yalnızca tenzihî (olumsuzlayıcı) dil kullanılabileceğini öne sürenler açısından bile O'nun iyiliğinden bahsetmek, aslında kötü olmadığını ima etmektir. Bu bağlamda İslam felsefecileri, Tanrı'nın saf iyi (hayr-ı mahz) olduğunu ifade etmişlerdir. Tanrı'nın iyiliğinin nasıl yorumlanacağı konusunda çeşitli görüşlerden bahsedilebilse dahi her hâlükârda Tanrı'nın sebepsiz yere kötülüklere veya gereksiz acılara neden olması hikmetine aykırı görüldüğünden, kötü işler O'na yakıştırılmaz. Teizme karşı önemli itirazlardan olan kötülük probleminin çıkış noktası da burasıdır. Mutlak iyi, kudret sahibi ve her şeyi bilen Tanrı'nın varlığı ile evrende kötülüğün varlığı çelişkili görünür. Tanrı varsa depremler, savaşlar, hastalıklar, pandemiler, kısaca bunca acı neden vardır? Tanrı varsa, en azından gereksiz yere, kötülüğe izin vermemelidir. Bu nedenle teistler, Tanrı'nın kötülüğe izin vermesinin haklı gerekçeleri olduğunu, kötülüğün boş yere ortaya çıkmadığını savunurlar. Tanrı'nın iyi olmadığı veya sebepsiz yere kötülükte bulunabileceği şeklinde bir cevabı uygun görmezler.

İyi Tanrı'nın varlığına karşı önemli itirazlardan biri kötülük problemdir. Diğer taraftan kötü bir tanrı hipotezi ise iyiliklerin nereden geldiği sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. Bir başka deyişle,

¹⁸ Elbette burada, kendisinden daha yücesi düşünilemeyen varlığın nasıl kötü olabildiği şeklinde bir itiraz akla gelebilir. Ancak şimdilik yalnızca kötü-tanrı itirazını anlamaya çalışacağımız için bu tür eleştirilere girmeyeceğim. Üstelik ontolojik argüman teistler arasında dahi tartışmalı bir mevzu olduğu için kötü-tanrı itirazı her argümanın başarılı bir kurgusuna ihtiyaç duymamaktadır. Ontolojik argümanın kötü-tanrı için kurgulanmasına ilişkin bir tartışma için bk. Yujin Nagasawa, *Maximal God: A New Defence of Perfect Being Theism* (New York: Oxford University Press, 2017), 160–179.

mutlak kudret ve ilim sahibi kötü-tanrı, neden iyiliğin olduğu bir evren yaratmıştır? Hiç iyiliğin olmadığı, kötülükle dolu bir dünya yaratamaz mıydı? Epikür'ün kötülük problemini ortaya koyan meşhur ifadelerini iyilik problemine uyarlayan Cahn şunları söyler: “Şeytan [kötü-tanrı], iyiliği engellemek istiyor da yapamıyor mu? O zaman güçsüzdür. Yapabiliyor ama istemiyor mu? O hâlde iyilikseverdir. Hem yapabiliyor hem de istiyor mu? O hâlde iyilik nereden geliyor?”¹⁹

Eğer mevcut iyilikler kötü-tanrının yokluğu için bir kanıt sunuyorsa, mevcut kötülükler de iyi-tanrının olmadığını gösterir. Fakat teistlerin iddia ettiği gibi, kötülüklerin varlığı iyi bir Tanrının olmadığını göstermekte başarısızsa, kötü-tanrı itirazında bulunanlar da mevcut iyiliklerin kötü-tanrının varlığıyla çelişmediğini öne sürer. Bu noktada teistler, Tanrı'nın kötülüklere izin vermesini makul kılan gerekçeler öne sürer. Kötü-tanrı savunucuları ise bu teodiseleri tersten kurgulayarak kötü-tanrıya uygular. Law, 2010'da kaleme aldığı çalışmasında özgür irade savunusu, ruh-inşa etme teodisesi ve üst-düzyey iyiliklerin kötülüğü gerekli kıldığı teodiselerine odaklanarak bunları kötü-tanrı lehine tersten kurgular. John M. Collins bunlara yoksunluk teodisesi (kötülük iyiliğin yokluğudur) ve diğer bazılarını ekledi. Ters teodiselerin bir amacı da iyi-tanrı için ortaya konan teodiselerin başarısızlığını göstermektir. Zira ters teodiseler kötü-tanrının iyiliğe izin vermesini haklı çıkaramıyorsa, bunun tersi de doğrudur. Yani teodiseler, Tanrı'nın kötülüğe izin verişini haklı çıkaramamaktadır.

Burada yalnızca iki ters teodisenin başarısız olduğu öne sürülecek olmasına rağmen kötü-tanrı itirazını daha iyi anlayabilmek için diğer ters teodise örneklerini de göreceğiz. Şimdi bu ters teodiselerden bazılarını inceleyelim.

1.2.1. Özgür İrade Savunusunu Tersten Kurgulamak

Kötülük yapma seçeneğimiz olmasaydı yine de özgür olabilir miydik? Kötülük probleminde karşı geliştirilen meşhur cevaplardan biri özgür irade savunusudur. Alvin Plantinga'nın öncülük ettiği bu savunu, kötülüğün varlığının özgür irade için gerekli olduğunu öne sürer. Zira hem çok sayıda özgür fail yaratmak hem de onların hiçbir zaman kötülüğe bulaşmamasını sağlamak mümkün değildir. Tanrı, insanları kötülük yapmaktan alıkoyabilir ve onların her zaman iyi eylemler yapmalarına neden olabilir. Fakat bu insanların özgürlüğünü elinden almak anlamına gelir. Tanrı ise insanların özgürce ve kendi iradeleriyle iyiyi seçmesini dilediğinden evrende kötülüğe izin vermektedir. Çünkü failin kendi isteğiyle, seçerek ve özgürce gerçekleştirdiği iyi eylemler, iyilik yapmaya programlanmış ve başka seçeneği olmayan bir robotun sergileyeceği iyi davranışlardan değerlidir. Dolayısıyla iyi-tanrı, özgür ve ahlaken sorumlu varlıklar yaratabilmek adına kötülüğü mümkün kılmakta, bir başka deyişle kötülüğe izin vermektedir.²⁰

Peki, kötü-tanrının iyiliğe izin vermek için benzer gerekçeleri olabilir mi? Yani o da insanların mekanik bir biçimde kötü eylemlerde bulunmak yerine özgürce kötüyü seçmelerine değer verdiği için onlara iyilik yapma imkânı tanımış olabilir mi? Kötü-tanrı itirazında bulunanların iddiası bunun olabileceği şeklindedir. Law'un ifadeleriyle:

¹⁹ Steven M. Cahn, “Cacodaemony”, *Analysis* 37/2 (1977), 70.

²⁰ Özgür irade savunusu hakkında daha geniş bilgi için bk. Alvin Plantinga, *Tanrı, Kötülük ve Özgürlük*, çev. Musa Yanık (Ankara: Fol Yayınları, 2022), 48–53.

[K]ötü-tanrı bize özgür irade vermiştir. Özgür irade sahibi olmak demek zaman zaman iyilikler de yapabilmemiz anlamına gelir ki kötü-tanrı bundan nefret eder. Elbette o, daima kötülük yapan kuklalarla donattığı bir evren de yaratabilirdi. Fakat bu kuklaların davranışları, onları en ahlaksız ve alçak eylemler kılan ahlaki sorumluluk boyutundan yoksun olurdu. Kötü bir tanrı, azami kötülük için cani ve bencil eylemlerimizi kendi irademizle sergilememizi ister.²¹

Dolayısıyla, itiraza göre, özgür irade savunusu hem iyi-tanrı için hem de kötü-tanrı için simetrik olarak savunulabilmektedir.

1.2.2. Ruh-Yıkma Teodisesi: Karakter Yıkımı için İyilikler Gereklidir

Günümüzde John Hick'in öncülük ettiği ruh-yapma veya ruh-geliştirme teodisesine (*soul-making theodicy*) göre, kötülükler, insan ruhunun/karakterinin/kişiliğinin gelişiminde kritik rol oynar. Bu nedenle Tanrı, insanların karakter sahibi, erdemli bireyler olabilmeleri için kötülüklerin de mevcut olduğu bir dünya yaratmaktadır. Kendi seçimleri sayesinde iyi karakter geliştiren insan bu yolda acı çekmek mecburiyetindedir. Önemli olan, her türlü hazı yaşadığımız bir evrenden ziyade, acılara göğüs gererek, şükretmeyi bilerek, cesaret göstererek ve bunun gibi erdemli davranışlarla karakterimizi inşa etmektir. Bu da haz dolu bir dünyadan ziyade acıları göze alabildiğimiz bir dünyada mümkün olmaktadır. Dolayısıyla acılar, karakter gelişimi için gereklidir.²²

Ruh-yapma teodisesinin tersine çevrilmiş hâli olan ruh-yıkma teodisesine göre Tanrı, insanların karakterlerini çökertmek için iyiliklere izin vermektedir. Zira onlara önce iyilik ve güzellikleri tattırmak, sonrasında da bunları ellerinden almak insan karakterinin çöküşü için gereklidir. Evrende her güzel şeyin sonu vardır. Ayrıca bu kötülükler, insan karakterinin çöküşü için oldukça önemlidir. Nice iyi karakterli insan, başına gelen kötülüklerle dayanamayıp Tanrı'ya veya iyiliğe olan inancını yitirmiş, kötü yola düşmüş veya karakter olarak yıkılmıştır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı kötülük, karakter yıkmak için gereklidir.²³ Law, bu durumu, kurgulamış olduğu kötü-tanrı savunucusunun ağzından şöyle aktarır:

Görüyorsun ki bir şeyi verir vermez geri alan kötü yaratıcı, böylelikle hiç vermeyerek çektireceğinden daha çok acı çekmemizi sağlıyor. ... Elbette Tanrı bazı kimselere saçıp savurabilecekleri şekilde bolluk, sağlık ve alabildiğine başarı bahşedecekti. Onların mutlulukları, geri kalanımızın acılarını şiddetlendirmek için tasarlandı. Kıskançlık, haset ve başarısızlık duygularıyla yerle bir olmamız için! Kim çok daha fazlasına sahip olabilecekken aza kanaat eder ki! ... Görmüyor musun? Evren açıkça yaşamı ve bizim gibi bilinçli varlıkları var etmek için tasarlanmış. Neden? Bu sayede onun tasarımcısı bize işkence edebilsin diye. Dünya, bizi fiziksel ve psikolojik olarak çökertmek, sonunda da yaşamın anlamsızlığıyla ezilip ümitsizliğe teslim olmamız için tasarlandı.²⁴

²¹ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 357.

²² Daha geniş bilgi için bk. John Hick, "Ruh-Oluşturma Teodisesi", çev. Osman Baş, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, ed. Michael L. Peterson vd. (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 423-435.

²³ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 358.

²⁴ Stephen Law, "The God of Eth", *Think* 3/9 (2005), 22.

Eğer bu ifadeler mantıksız veya inanılması güç görünüyorsa, itiraza göre, bunun tersi olan ruh-yapma teodisesinin kendisi de öyledir. Yani ters teodise geçersizse, ters çevrilmemiş hâli de aynı şekilde geçersiz sayılmalıdır.

1.2.3. Üst-Düzye Kötülükler Teodisesi

Kimi teistler, kötülük olmasaydı iyinin bilinemeyeceğini bu nedenle de kötülüğün aslında iyiliğe hizmet ettiğini öne sürer. Eğer kötü kavramımız olmasaydı, iyiliği yeterince anlayamaz ve gerçek anlamda takdir edemezdik. John Steinbeck'in ifade ettiği gibi: "İnsan daimî yeşilde rengi ne anlar, tadına tat katan soğuk olmadan sıcaklığın ne anlamı var?"²⁵ Bir diğer argüman ise iyiliğe dair üst-düzye kavramlar oluşturabilmemiz için kötülüklerin gerekli olduğu şeklindedir. Örneğin acı ve korku olmalıdır ki biz bunlara direnerek cesaret yahut sabır gibi daha önemli erdemlere sahip olabilelim. Aksi takdirde bu tür üst-düzye iyiliklerin varlığı bile söz konusu olamaz.

Bu teodisenin tersini tasavvur etmek de pek zor değildir. Kötülüğü ve acıyı daha iyi anlamak ve takdir etmek için iyilik var olmalıdır. Üst düzey kötülükler, hazların varlığını gerektirir. Üstelik bir şeyden yoksun olmanın acısına varabilmek için ona sahip olmanın da ne anlama geldiğini bilmek önemlidir. Hiç tatmadığımız bir lezzetten mahrum olmaktansa önce tadıp daha sonra ona özlem duymamıza rağmen elde edememek daha büyük bir acıdır. Örneğin yaşam ve gençlik, bir daha dönmek üzere geçer ve geride yalnızca güzel anılar bırakır. Bunların hiç tadılmamış olmasındansa önce bir tadılıp sonra ondan yoksun bırakılması daha büyük bir kötülüktür. Yine Steinbeck'in edebî bir cümlesine başvurursak: "Bir ışık söndüğü zaman, ortalık, hiç yanmadığı zamankinden daha karanlık oluyor."²⁶ Law'un kurgusal karakteri olan kötü-tanrı savunucusunun bu konudaki ifadeleri ise şöyledir:

"Elbette bazı doğal güzellikler olmalıydı. Eğer her şey eşit şekilde çirkin olsaydı, bu, güzellikle bezenmiş çirkinliğe göre, yarısı kadar bile bize acı vermezdi. Yaşam alanımızın korkunçluğunu hakıyla takdir edebilmemiz için şeylerin başka türlü de olabileceğinin bize arada bir hatırlatılması gerekir. Tanrı, gündelik yaşamın çirkinlik ve korkunçluğunu daha iyi takdir edebilelim diye dünyaya doğal güzellikleri yerleştirdi."²⁷

Kısaca üst-düzye iyilikler teodisesinin ters kurgusu, kötülükleri daha iyi takdir edebilelim ve üst-düzye kötülükler yapabilelim diye iyiliklerin var edildiğini öne sürer.

1.2.4. Şüpheci Teizmin Tersten Kurgusu

Kötülükler karşısında şüpheci teistler evrenin büyüklüğü, karmaşıklığı gibi hususları ön plana çıkarır ve bizim birçok şeye dair bilgisizliğimizin altını çizer. Onlara göre, biz, bilgisel ve akli sınırlılıklarımız nedeniyle her şeyi bilemeyiz. Çevremizde olup bitenlerin iyi veya kötülüğüne ilişkin hızlıca yargıda bulunsak bile, evrene dair çok sınırlı bir alan hakkında bilgi sahibi olduğumuz için yanılmamız hayli mümkündür. Tanrı'nın bakış açısıyla evrene bakmamız ve her şeyin hikmetini anlamamız imkansızdır. Ancak evrene dair büyük resmi görebilseydik, her şeyin

²⁵ John Steinbeck, *Köpeğim Charley ile Amerika Yollarında*, çev. Aslı Biçen (İstanbul: Sel Yayınları, 2013), 38.

²⁶ John Steinbeck, *Mutsuzluğumuzun Kışı*, çev. F. Çiğdem Öztep (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984), 291; Chris Byron, "Why God is Most Assuredly Evil: Challenging The Evil God Challenge", *Think* 18/51 (2018), 25.

²⁷ Stephen Law, "The God of Eth", 22.

aslında daha büyük bir iyiye hizmet ettiğini ve kötü olduğuna karar verdiğimiz şeylerin de aslında daha büyük iyilikler için gerekli olduğunu görebilirdik.²⁸

Şüpheli teizm stratejisinin tersi, her şeyin daha büyük bir kötüye hizmet ettiği şeklindedir. Evrende çok sayıda iyilik varmış gibi gözükse bile aslında her şeyi bilseydik ve hesaplayabilseydik şu hâlde bu iyiliklerin de aslında daha büyük bir kötüye hizmet ettiğini görebilirdik. Fakat tanrının zihnini okumak mümkün olmadığı için çoğu zaman mevcut iyiliklerin amacını anlamakta güçlük çekmemiz oldukça doğaldır.²⁹

1.2.5. Ters Yoksunluk Teodisesi: İyilik Kötülüğün Yokluğudur

Augustine'e atfedilen ve İbn Sînâ gibi önemli İslam filozoflarını da etkilemiş bir teodiseye göre, kötülük, kendi başına var olan bir şey değil, iyiliğin yokluğudur.³⁰ Yani varlık aslında iyiliktir. Kötülük dediğimiz şey ise varlığın, varoluş amacını gerçekleştirebilecek doğal işlevlerinden yoksun kalmasıdır.

John M. Collins, 2018'de kaleme aldığı "Kötü-Tanrı İtirazı: Genişletilmiş Savunma" makalesinde kötü-tanrı itirazını genişleterek yoksunluk teodisesine de uyarlamıştır.³¹ Bu teodisenin ters döndürülmüş hali, varlığın kötü olduğunu öne sürer. Kötü-tanrı bize varlığı iyi gibi göstermekte, böylelikle var olmanın getirdiği kötülükten kaçmamızı engellemektedir. Dolayısıyla asıl iyilik yokluktur.³²

2. Kötü-Tanrı İtirazına Eleştiriler

Kötü-tanrıyla ilgili olarak akla gelen ilk meselelerden biri muhtemelen onun çelişkili bir kavram olduğu şeklindedir. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, onun çelişkinsini göstermek kötü-tanrı itirazında bulunanlara göre yeterli değildir. Kötü-tanrı kavramı imkânsızlık içeriyor olsa dahi, Law'un da ifade ettiği gibi, mümkün olduğu varsayımıyla hareket ederek onun makuliyetini sorgulayabiliriz. Eğer bu varsayımına rağmen kötü-tanrı inancı makul değilse, iddiaya göre, iyi-tanrı inancının makuliyetinden de şüphe etmemiz gerekir. Şimdi bunlara yöneltilen eleştirileri ele alabiliriz.

2.1. Doğal Teoloji Simetrisine Eleştiriler

Doğal teoloji, Tanrı'nın varlığı lehine üretilen rasyonel argümanları ifade etmektedir. Öne çıkan argümanlar arasında kozmolojik, ontolojik ve teleolojik argüman sayılabilir.

Pek çok çeşidi olan kozmolojik argümanların temel iddiası evrenin meydana gelişinin, varlıkta kalışının veya olumsuzluğunun (*contingency*) nihâî bir sebebi olması gerektiğidir. Ancak bu argümanlar, nihâî sebebin ahlakî karakteri hakkında sessiz kalmaktadır. Bununla beraber,

²⁸ Şüpheli teizmin önde gelen isimlerinden biri Stephen Wykstra'dır. Bk. Timothy Perrine - Stephen Wykstra, "Skeptical Theism", *The Cambridge Companion to the Problem of Evil*, ed. Chad V. Meister - Paul K. Moser (New York: Cambridge University Press, 2017), 85–107.

²⁹ Stephen Law, "The God of Eth", 23–24.

³⁰ Ebu Ali İbn Sînâ, *Kitâbu'ş-Şifâ: Metafizik II*, çev. Ömert Türker - Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005), 101, 161–168.

³¹ John M. Collins, "The Evil-God Challenge: Extended and Defended", *Religious Studies* 55/1 (2019), 87–89.

³² Asha Lancaster-Thomas, *An Exploration of the Evil-God Challenge* (University of Birmingham, 2020), 88.

Tanrı'nın ahlaki karakteriyle ilişkilendirilen ontolojik argüman ve teleolojik delillere (tasarım ve ince ayar gibi) burada değinmek yerinde olacaktır.

2.1.1. Ontolojik Argüman

Daha önce de ifade edildiği üzere, ontolojik argümanı savunanlar, çeşitli versiyonları olmakla beraber, en yüce varlığın zorunlu olarak var olması gerektiğini öne sürer. Plantinga'nın ifadesiyle, "azamî (*maximal*) mükemmellik, mutlak kudreti, mutlak ilmi ve ahlâkî mükemmelliği gerektirir."³³ Mükemmel iyiliğin bir yücelik olduğu düşünüldüğünde de en yüce kötü varlık kavramı çelişkili olacaktır.

Ontolojik argümana yöneltilen eleştirilerden biri, kötü-tanrı veya şeytan parodisidir. Bu parodi, ontolojik argümanla aynı mantığı kullanarak, azamî kötü bir varlığın da temellendirilebileceğini öne sürer. Kötü tanrı için tersinden kurgulanan ontolojik argümanlar, en yüce ve en iyi varlıktan bahsetmez. Ontolojik argümanın tersten kurgusu, olası en kötü varlığın, yalnızca zihinde değil, gerçekte de var olması gerektiğini öne sürer. Zira yalnızca zihinde bulunan kötü bir varlık, gerçekte olan kadar kötü olmayacaktır. Eğer ontolojik argüman geçerliyse, kendisinden daha kötüsü düşünilemeyen kötü-tanrının da var olması gerekir.

Ters ontolojik argümanla ilgili tartışma, varlığın nasıl bir değer olduğu (çünkü daha yüce kılması bir değer kattığına işaret eder) ve yüceliğe verilen anlam noktalarında düğümlenmektedir. Bu konularda önemli çalışmaları olan Yujin Nagasawa mutlak kudret ve bilgi gibi sayılabilecek tüm yüce sıfatların sahibi olan varlığın kötü olduğunu söylemenin, yapısal olarak ontolojik argümana simetrik bir parodi oluşturmadığını öne sürer.³⁴

Tersinden bir ontolojik argümanın imkânı tartışmalı olmakla birlikte, belirtmek gerekir ki bu argüman, teistler arasında dahi oldukça tartışmalıdır. Pek çok teist, belki de teist felsefecilerin çoğu,³⁵ bu argümanın Tanrı'nın varlığını kanıtlamadaki başarısına şüpheyle yaklaşır. Bir argümanın popülerliği ile doğruluğu arasında doğrudan bir ilişki olmamakla birlikte; ontolojik argümanı makul bulmayan bir teistin, onun asimetric oluşuyla ilgili bir itirazda bulunması makul olmayacaktır.³⁶

2.1.2. Teleolojik Argümanlar

Bazı teistler, Tanrı'nın varlığına dair argümanların hepsinin onun ahlaki karakterine ilişkin bir şey söylemediğine katılmazlar. Örneğin Ben Page ve Max Baker-Hytch, evreni bilinçli varlıkların ortaya çıkacağı bir yer olarak tasarlayan Tanrı'nın iyi olması gerektiğini öne sürer.³⁷ Buna göre bilinçli varlıklar yaratarak, içinde kötülük barındırmasına rağmen onlara varlık bahşeden bir tanrı büyük ihtimalle kötü değil, iyidir. Azami ölçüde kötü bir tanrı bunu dahi yarattıklarına çok görecektir.

³³ Alvin Plantinga, *The Nature of Necessity* (New York: Clarendon Press, 1974), 214.

³⁴ Nagasawa'nın yanıtları hakkında daha geniş bilgi için bk. Nagasawa, *Maximal God*, 163-169.

³⁵ Stephen Law, "The Evil-God Challenge", 370; Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 501.

³⁶ Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 501-502.

³⁷ Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 502-504.

Tanrı'nın evreni niçin yarattığı meselesi oldukça tartışmalıdır. Tanrı'nın mükemmelliği, cömertliği veya iyiliği gibi sebeplerden evreni yarattığı şeklindeki iddialar söz konusu olsa dahi, kimi teistler bunların Tanrı için bağlayıcı olduğunu düşünür. Örneğin Tanrı'nın cömertliğinden yarattığını ifade ettiğimizde, yaratmaması durumunda cömert olmayacağı ve yaratmak zorunda olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Her teistin bunu bir problem olarak görmese dahi bunun Tanrı için bir kısıtlama olup olmadığı oldukça tartışmalıdır. Kimi teistler, "Tanrı dileyseydi hiçbir şey yaratmazdı." önermesini doğru kabul eder.

Tanrı'nın yaratmaması da imkân dahilinde görüldüğünde ise evreni neden yarattığı meselesi bir muamma hâline gelir. Bu durum bir anlamda seçimin doğasından da kaynaklanır. Bizler, bir olayın nedenini anlamaya çalışırken önceki olayları sorgularız. Tanrı'nın bir şey olmadığı gibi O'nu bir şeye zorlayacak hiçbir dış sebep de bulunmamaktadır. O'nun bir şeyi arzuladığını bu nedenle de bir şeyler var ettiğini söylemek de doğru olmayacaktır, çünkü başka bir şeye duyulan bir arzu, aslında o şeye duyulan ihtiyacın da bir göstergesidir. Yani ancak arzu duyulan şey var olduğu takdirde bu arzu tatmin bulur ki bu da arzu duyulan şeye ihtiyaç anlamına gelir. Oysa Tanrı, tanımı gereği her türlü eksiklikten münezzehtir. Bu ve bunun gibi nedenler, Tanrı'nın yaratmasının niçin gerçekleştiğini anlamamızı engeller. Bu noktada çeşitli cevaplardan bahsedilebilse de klasik çözüm önerilerinden biri, Tanrı'nın ihtiyaç duymamasına rağmen yarattığı, dolayısıyla bunun bir lütuf olduğu şeklindedir. Bu bağlamda âlem, Tanrı'nın en yüce oluşunun ve hiçbir karşılık beklemezsizin başlıyayan olmasının bir sonucu olarak var olmuştur. Bu, Tanrı'nın neden evreni yarattığı veya bu şekilde tasarladığı sorularına tam bir cevap değildir. Ancak zaten bu konudaki cevaplar, Tanrı'nın zihnini okumanın imkânsızlığına binaen, kapsamlı bir açıklama sunma iddiası taşımaz.

Görüldüğü üzere, Tanrı'nın evreni yaratmasının nedenleri noktasında teistler birbirinden ayrılrsa dahi bir şekilde bu yaratışı O'nun yüce özellikleriyle bağdaştırır. Buradan hareketle kimi teistler, âlemin lütufkâr ve iyi bir Tanrı tarafından var edilmesinin, kötü-tanrıya nazaran daha muhtemel olduğunu savunur.³⁸

Diğer yandan kötü-tanrının neden bir evren yaratmış olabileceğini sorguladığımızda da benzer cevaplar vermek mümkündür. Örneğin o, kötülük yapabilmek adına bilinçli varlıklar yaratmış olabilir. Belki de kötülüğünün bir gereği olarak, acı çekebilecek bilinçli canlılar yaratmak istiyordur. Bu durumda da kötü-tanrının yaratmak zorunda olup olmadığı gibi sorular ortaya çıkacaktır. Kötü-tanrının da yaratıp yaratmama arasında özgürce tercihte bulunduğu söylendiğinde ise durumlar biraz karışacaktır. Kötü-tanrının, ihtiyacı olmamasına rağmen acı çekebilecek bilinçli canlıları bir lütuf olarak var ettiğini söylemek makul durmaz. Hiç değilse iyi-tanrının yaratması kadar anlaşılır bir durum olmayacaktır. Yine de bu noktanın doğal teoloji simetrisini bozabilecek güçte olup olmadığı tartışılabilir.

2.2. Ters Teodiselerin Simetrik Olmadığı İtirazı

Pek çok teodisenin tersinden kurgulanarak kötü bir tanrı lehine kullanılabilirdiğinden bahsetmiştik. Law, bazı ters teodiseleri ele aldıktan sonra onlar hakkında şöyle der: "Bu üç ters teodise ne kadar ikna edicidir? Sezgisel olarak hiç. Onlar, genellikle ciddiye alınmaktan ziyade

³⁸ Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 502-505.

teistleri ve teist-olmayanları eğlendirir.”³⁹ Pekâlâ, kötü-tanrının varlığını göstermiyorsa ters teodiselerin amacı nedir? Onlar, aslında iyi-tanrı için ortaya konan teodiselerin veya kötülük probleminde karşı yapılan savunuların aslında bir işe yaramadığını göstermeyi hedefler. Zira aynı argümanlar, tam tersine kötü bir tanrıyı savunmak için de kullanılabiliriyorsa, bu onların başarısızlığına işarettir. Eğer Tanrı'nın kötülüğe izin vermedeki gerekçelerini başarılı bir biçimde gösterebilirlerdi, kötü bir tanrının varlığı için de benzer bir makuliyet seviyesinde kurgulanamazlardı. Fakat kötü-tanrı itirazında bulunanların iddiasına göre, ters teodiseler de benzer ölçüde makuldür. Şu hâlde hem teodiseler başarısızdır hem de iyi-tanrı anlayışı makul değildir.

Kötü-tanrı itirazıyla ilgili tartışmaların yoğunlaştığı nokta simetri meselesidir. Bu itiraza karşı çıkan teistlerden bir kısmı, ters teodiselerden bazılarının simetrik olmadığını öne sürmektedir. Burada yalnızca özgür irade ve yoksunluk teodiselerinin ters çevrilmiş hâllerinin simetrisi üzerinde durulacaktır. Zira bir veya birkaç önemli teodisenin dahi asimmetrik olmadığı gösterilirse, bu, kötü-tanrı itirazına önemli bir eleştiri olacaktır.

2.2.1. Ters Özgür İrade Savunusu

Özgür irade savunusunun tersten kurgulanmış hâlini hatırlayacak olursak, buna göre, kötü-tanrı, insanların özgürce kötülüklerde bulunabilmeleri için iyiliğe izin veriyordu. Bazı teistler bu noktada, kötü bir tanrının özgür eylemleri umursamayacağını savunur. Bu iddiaya göre, iyi-tanrının özgür failer yaratarak onları davranışlarından sorumlu tutması makul olmasına rağmen, kötü bir tanrının insanlara özgürlük vermek adına iyiliklere izin vermesi mantıklı değildir. Kötü-tanrının yapması beklenen şey, maksimum düzeyde acı dolu bir evren yaratmak ve herkese olabildiğince yoğun acılar tattırmaktır. Mutlak kötü bir tanrının, insanlara özgürlük bahşetmesi, onları herhangi bir şeyle test etmesi ve buna göre onları cennet veya cehenneme koyması makul olmayacaktır. Örneğin kötü-tanrının kötü kullarını cennete koyması saçma olacaktır, çünkü o herkesi cehenneme atmak isteyecektir. Zira adil olmak, kötü-tanrıya uygun bir davranış biçimi değildir. Dolayısıyla böyle bir tanrının hak edene hak ettiğini vermek yerine her canlıya en kötü acıları tattırması daha makul görünmektedir. Ancak adil bir yaratıcı sorumlu varlıklar yaratarak onlara kötülük yapabilme imkânı tanıyabilir. Adil olmayan bir yaratıcının ise insanların özgür iradelerine değer vermesi beklenemez. Eğer yapılması gereken iyiliklerden bahsedemiyorsak sorumluluk veya özgürlük vermenin anlamı nedir? Kötü-tanrının, özgürlüğün olmadığı ve canlıların sürekli acı çektiği bir evren tasarlaması, iyiliklerin ve özgürlüğün olduğu bir dünya yaratmasına kıyasla çok daha makul görünmektedir.

Page ve Baker-Hytch, bilinçli varlıkların özgürlükleri ve mutluluklarıyla ilgili üç çeşit evrenden bahsedebileceğini ifade eder. Bunların ikisi, insanların özgür olmadığı ama her daim azami mutluluk ve huzur içinde oldukları ya da sonsuz bir elem ve acı içinde oldukları dünyalardır. Bunları mutluluk ve işkence dünyaları olarak isimlendirebiliriz. Bir de bunların arasında acı ve mutluluğun bir arada bulunduğu mümkün evrenler vardır. Elbette iyi-tanrının, insanlara özgürlük vermemesine rağmen onların sonsuz acı çekecekleri işkence dünyasını yaratması beklenemez. Dolayısıyla O, bir evren yaratacaksa, mutluluk evreni veya mutluluk ve acının bir

³⁹ Stephen Law, “The Evil-God Challenge”, 359.

arada bulunduğu evrenlerden birini yaratmayı tercih edecektir. Bu noktada ortaya çıkan kritik soru, kötü bir tanrının salt acı dolu bir dünya yaratması anlaşılır olsa dahi acıyla birlikte mutluluğun da olduğu bir dünya yaratmasının makul olup olmadığıdır. Page ve Baker-Hytch burada şu soruyu sorar: Bu üç çeşit dünyadan hangisinde yaşamak isterdik? Muhtemelen hiç kimse, salt acıların olduğu işkence dünyasını seçmezdi, çünkü bu en kötü seçim olurdu. Diğer taraftan, mutluluk ve hazzın son raddede yaşandığı mutluluk dünyası oldukça cazip görünse bile, özgür seçimlere dayanmayan iyi deneyimlerin pasif bir deneyimleyicisi olma fikri hevesimizi kırar. Bu nedenle, acı ve kötülükleri mümkün kılan bir özgürlüğe sahip olduğumuz dünya cazip ya da en azından çeldirici bir seçenek olarak durur. Nihayetinde salt mutluluk dünyasını seçecek olsak dahi diğer seçeneğin (mutluluk ve acının birlikte bulunduğu özgürlük evreninin) hiçbir cazibesinin olmadığını söylemek doğru olmazdı. Bu durum, özgür-irade teodisesinin simetrikliğini sorgulanır hâle getirir. Çünkü salt acılarla dolu işkence dünyası açıkça özgürlük ve acının birlikte bulunduğu dünyadan şüphesiz daha kötüdür ve bu iki seçenek arasında kalan bir kimse hangisinde yaşamak isteyeceği noktasında en ufak bir tereddüt yaşamaz. Bu, kötü-tanrının işkence dünyasını yaratmasının daha makul olduğuna işaret eder.⁴⁰

Özgürlüğün klasik teizm açısından diğer bir anlamı da Tanrı ile gerçek bir ilişki içinde olmaktır. Yani Tanrı, insanların kendi özgür iradeleriyle yaptığı eylemlere değer vermekte ve onların özgürce kendisine ve iyiliğe yönelmesini beklemektedir. Zira bu, Tanrı için mekanik bir ilişkiden daha değerlidir. Söz konusu kötü-tanrı olduğunda ise böyle bir varlığın, kötülüklerini istediği insanlarla gerçek bir ilişki içinde olması anlamsızdır. Zira Tanrı'yla otonom bir ilişkinin kendisi insanlara bahsedilebilecek iyi bir şey olurdu. Oysa kötü bir tanrının, diğer varlıkların kötülük dahi yapıyor olsalar otonom bir şekilde davranmalarını umursamasını beklemek makul görünmez.⁴¹

Eğer bu doğruysa, özgür irade savunusunun ters kurgusu başarısızdır. En azından özgür irade savunusunun simetrik alternatifi olamamaktadır. Kötü-tanrı itirazının kritik öncülünün simetri olduğu göz önünde bulundurulduğunda ise itiraz, özgür irade savunusu bağlamında başarısızdır. Çünkü bu savunu, kötü bir tanrı için tersten kurgulandığında beklenen simetriyi sağlayamamaktadır.⁴²

2.2.2. Ters Yoksunluk Teodisesi

Yoksunluk teodisenin ters döndürülmüş hâlini görmüştük. Bu noktada bazı teistler, söz konusu ters döndürmenin başarısız olduğunu, çünkü 'iyi' tanımıyla çeliştiğini iddia eder. Onlara göre iyi, bir şeyin bağlı olduğu türe göre değişim göstermektedir. Yani bir şeyin iyi olması, onun türsel yetkinliklere sahip olmasıdır. Bir meşe tohumunun türsel yetkinliği gelişip ağaç olmaktır ve onun ağaç hâline gelmesi de onun için iyidir. Kyle Keltz'in ifadeleriyle: "Aristo'nun 'her şey tarafından arzulan' olarak tanımladığı 'iyi' kavramını kullanan Aquinas şunu söyler: Şeyler kendi mükemmelliğine arzu duyduğundan (ya da yöneldiğinden) ve bir şey ancak türünün ideal bir örneği olarak var oldukça mükemmel olduğundan, varlık (*being*) ve iyilik birbirinin yerine kullanılabilir (yani aynı anlamdadır).⁴³ İyi denen şey, varlığın ait olduğu türün yetkinliklerine

⁴⁰ Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 509.

⁴¹ Carlo Alvaro, "The Incoherence of an Evil God", *Religions* 13/54 (2022), 8.

⁴² Page - Baker-Hytch, "Meeting the Evil God challenge", 509.

⁴³ B. Kyle Keltz, "A Thomistic Answer to the Evil-God Challenge", *The Heythrop Journal* 60/1 (2019), 691.

sahip olması ise Tanrı, Tanrı olmanın tüm yetkinliklerine sahip ve zorunlu varlık olması bakımından, onda hiçbir eksiklik bulunmaz. Bu nedenle onun kötü olmasından bahsedilemez. Her tür yetkinleşmeyi yani türünün mükemmel bir örneğini oluşturmayı arzular veya buna yönelir. Tanrı için böyle bir yetkinleşme söz konusu olmadığından O'nun arzularından bahsedilemez. Zira bu, O'nun için kendisinde olmayan bir yetkinliğe doğru yönelmeyi gerektirirdi ki böyle bir varlık klasik teizme göre Tanrı olamazdı.

Buraya kadarki argümanlar eğer doğruysa, mevcut teodiselerin en önemlilerinden bazıları kötü-tanrı lehine kullanılamıyor demektir. Dolayısıyla kötü ve iyi-tanrı inançları arasında iddia edilen simetri mevcut değildir. Bu da kötü-tanrı itirazının başarısızlığı anlamına gelir.

Bu noktada kötü-tanrı itirazcıları, kötü bir tanrının ne yapıp ne yapmayacağına ilişkin yorumlarını ve açıklamalarını genişleterek ters teodiselerin başarılı olduğunu gösterme girişiminde bulunabilirler. Böyle bir girişim yeni tartışmalara kapı aralayacaktır. Teodiselere dair simetri meselesini burada bırakarak kötü-tanrı anlayışının neden makul görünmediğine ilişkin diğer bazı argümanlara değinelim.

3. Tanrı'nın İyi Olduğunu Düşünmek için Argümana Gerek Var mı?

Eğer her şeyi bilen, her şeye gücü yeten bir varlık varsa onun iyi olması, en azından gereksiz yere acılara neden olmaması gerektiği konusunda muhtemelen hemen herkes hemfikirdir. Kötü-tanrı itirazında bulunanlar ise bu varsayımın rasyonel değil, duygusal bir eğilim olduğunu ifade eder. Yani kötü bir tanrı anlayışına ihtimal vermiyor oluşumuz akli gerekçelere dayanmaz.⁴⁴ Fakat kimileri bu durumun iyi-tanrı inancını irrasyonel yapmadığını öne sürer. Örneğin Alvin Plantinga'nın reformcu epistemolojisi açısından bir inancın rasyonel olması için akli argümanlarla temellendirilmiş olması gerekmez. Yirmi metre ileride bir ağaç görüyor ve orada gerçekten de bir ağaç olduğuna inanıyorsam bunun için ayrıca akli argümanlar oluşturulmama ihtiyaç yoktur. Bunlar temel inançtır ve diğer inançlar da bunlar üzerine temellendirilir. Benzer şekilde göz kamaştırıcı güzellikte bir manzaraya baktığımda onun ardında yüce bir güç olabileceği hissine kapılıyorsam, buna inanmam da irrasyonel değildir. Fakat günün birinde kötülük problemiyle veya başka argümanlarla karşılaşp bu inancın rasyonel olmadığına ikna olursam, bu durumda da Tanrı'ya inanmam makuliyetini yitirebilir (tabii önümde ikna edici teodiseler yoksa). Bu açıdan bakıldığında, bir tanrı varsa onun iyi olması gerektiği inancı, kötü olduğu inancına göre hem temel hem de daha makuldür. Kötü-tanrı inancı ise temel inanç olabilecek bir makuliyete sahip değildir.⁴⁵

Kötü bir tanrı inancını irrasyonel kılan tek epistemolojik yaklaşım da bu değildir. Anastasia P. Scrutton, yeni epistemolojik görüşler arasında faydalı olana inanmanın daha iyi olduğunu öne süren faydacı epistemolojilerin de kötü-tanrı inancını irrasyonel kıldığını ifade eder.⁴⁶ Bu bağlamda Michael Bergmann ve Jeffrey Brower'a göre de Tanrı'nın iyiliği için fazladan argümana

⁴⁴ Lancaster-Thomas, "The Evil-God Challenge Part I: History and Recent Developments", 2.

⁴⁵ Perry Hendricks, "The Proper Basicity of Belief in God and the Evil-God Challenge", *Religious Studies* 59/1 (2023), 55-62.

⁴⁶ Anastasia Philippa Scrutton, "Why not Believe in an Evil God? Pragmatic Encroachment and Some Implications for Philosophy of Religion", *Religious Studies* 52/3 (2016), 345-360.

ihtiyaç duyduğumuz iddiası, “çağdaş epistemolojide (veya bilgi teorilerinde) ve din felsefesinde yaşanan en önemli gelişmelerin bazılarını göz ardı etmektedir. Tecrübeye ve tanıklığa dayalı pek çok inancın, argüman eksikliğinde bile rasyonel olabileceği çağdaş epistemologlar tarafından yaygın olarak kabul edilmektedir.”⁴⁷

4. İyilik ve Tanrı İlişkisi Bağlamında Kötü-Tanrı İtirazı

Kötü-tanrı itirazının akla getirdiği ilk soru, Tanrı’ya iyi ya da kötü demenin ne anlama geldiğidir. Tanrı’nın iyi veya kötü oluşunu değerlendirebileceğimiz, O’ndan bağımsız nesnel kriterler var mıdır? Bu soru, Platon’un meşhur Euthyphron ikilemini gündeme getirir: Tanrı, iyi olduğu için mi bir şeyi emreder, yoksa o şey Tanrı emrettiği için mi iyidir? Bir başka deyişle, iyiyi-tanrı mı belirler, yoksa O, yalnızca, kendi varlığından bağımsız olan iyiliklere uygun mu davranmaktadır? Platon’un ifadesiyle: “Tanrılar dine uygun olanı, dine uygun olduğundan dolayı mı severler, yoksa sevdikleri için mi dine uygun bulurlar?”⁴⁸ Bu ikilem açısından, her iki iddia da problemlidir. Eğer Tanrı emrettiği için bir şeyler iyi oluyorsa, bu durum keyfiliğe yol açabilir. Örneğin, Tanrı komşulara işkence etmeyi emretseydi bu iyi bir şey olur muydu? Böyle olacağını söylemek pek çok kişiye makul görünmemektedir. Diğer taraftan Tanrı’nın bir şeyi iyi olduğu için emrettiğini söylersek, iyilikler Tanrı’dan bağımsız bir hâle gelecektir. Sanki Tanrı’nın eylemlerini sınırlayan kendisinden bağımsız birtakım şeyler vardır. Bu problem karşısında pek çok teist, üçüncü bir seçenek olarak, iyiliği Tanrı’nın değişmez tabiatına dayandırır. Yani iyiliğin kaynağı Tanrı’dır. O, iyi olduğu için iyi şeyler emreder. Böylelikle iyilik ne Tanrı’dan bağımsızdır ne de keyfidir.

Burada her üç seçenek açısından da kötü-tanrı itirazının zayıf bir meydan okumada bulunduğunu öne süreceğim. Öncelikle, iyinin Tanrı’nın emirleri olduğu şeklindeki ilk iddiayı varsayarak başlayalım. Problemlerine rağmen böyle bir görüş benimsendiği takdirde iyilik Tanrı’ya bağlı olacağı için O’nun kötülüğünden bahsetmenin imkânı sorgulanır hâle gelir. Çünkü Tanrı’nın kötü olduğunu söyleyebileceğimiz O’ndan bağımsız bir kriter olmayacaktı. İyi dediğimiz şeyin ölçütü Tanrı’nın yapıp ettikleri ve emrettikleri olduğundan, O’nun kötü olduğunu söyleyemezdik. Bu gerekçeyle Tanrı’nın iyiliğinden veya kötülüğünden bahsetmek için nesnel iyiliğin olması gerektiği ifade edilebilir. Ancak nesnel iyi ve kötü kriterlerimiz olduğu takdirde, onları baz alarak Tanrı’nın iyi veya kötü olduğu şeklinde değerlendirmelerde bulunmak mümkün hâle gelir. Şu hâlde iyi ve kötünün Tanrı’ya bağlı olduğunu savunan düşünce bağlamında kötü-tanrı itirazı ortaya çıkmamaktadır.

Peki ya insanların öznel fikirlerinden hatta Tanrı’dan dahi bağımsız iyilik ve kötülük mevcutsa kötü-tanrı itirazı hakkında ne denebilir? Öyle görünüyor ki Tanrı’nın kötü olduğunu öne sürmek için bu tür kriterlerimizin olması gerekir. Dolayısıyla bu varsayımda bulunduğumuz takdirde kötü-tanrı itirazının daha güçlü bir biçimde kendini gösterdiği söylenebilir. Zira artık Tanrı’nın iyiliğini ölçebilecek farklı bir referans alanımız mevcuttur. Fakat böyle düşünülse bile kötü-tanrı itirazına karşı çıkılabilir. Yani iyilik ve kötülük nesnel ve zihinlerden bağımsız olsa dahi Tanrı’nın iyi olmasının daha rasyonel olduğunu iddia etmeyi sağlayacak dayanaklar mevcuttur. Mükemmel bir varlıktan bahsettiğimizde onun güçsüz veya cahil olduğunu söyleyemeyeceğimiz gibi (aksi

⁴⁷ Michael Bergmann - Jeffrey E. Brower, “The God of Eth and the God of Earth”, *Think* 5/14 (2007), 35.

⁴⁸ Platon, *Euthyphron*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 53.

takdirde mükemmel olmazdı), belki de böyle bir varlığın kötü olduğunu da söylemek makul değildir. Bu bağlamda, mutlak bilgi ve kudret sahibi bir varlığın kötü olamayacağı şeklindeki düşüncenin kökleri Platon'a kadar uzanmaktadır. Gorgias diyalogunda Platon, iyinin doğasını ve ne için elde edilmesi gerektiğini sorgular. Ardından iyinin kendisi için istenen olduğunu, bu nedenle de her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir varlığın iyiyi yapmaktan geri durmayacağını öne sürer. Eğer iyi, gerçekten de bilindiğinde istenen bir şeyse, şu hâlde her şeyi bilen bir varlık da iyi olmalıdır. Anselm'in tanımıyla, "daha yücesi düşünülemeyen" varlık olan Tanrı'nın kötü olması düşünülemez. Üstelik O'nun insan gibi zaafı ve yaptığından çıkarına olacak kötülükler bulunmadığından, iyi olmaması için hiçbir sebep bulunmamaktadır.⁴⁹

"İyi" ve "kötü" kavramlarına yakından baktığımızda, Platon'un öne sürdüğü şeyi anlamak kolaylaşmaktadır. Bir şeyin ahlaken iyi veya kötü olduğunu söylediğimizde yalnızca bir olguyu belirtmekle kalmayız. Aynı zamanda o şeyin yapılmasının övgüye layık olduğunu, onun yapılmasının yapılmamasından daha yüce olduğunu ifade ederiz. Bir anlamda onu yapmanın gerekliliğini vurgularız. Her erdemli davranış sonucunda övülmesek ve hatta tam tersine kendi çıkarımızdan fedakârlıkta bulunmamız gerekse dahi onu yapmanın kendi başına iyi olduğunu düşünürüz. Bununla birlikte bazı durumlarda, şahsi çıkarlarımızı veya anlık hazlarımızı göz önünde bulundurarak iyi olmayan davranışlar sergileyebiliriz. Fakat Tanrı'nın hiçbir şeye ihtiyaç duymayan, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir varlık olduğunu düşündüğümüzde, O'nun kötü olmasını anlamlandırmak oldukça zordur.

Bu bölümün başında da belirtildiği üzere Euthyphron ikilemine teistler tarafından sunulan üçüncü bir cevap daha bulunmaktadır. Bu cevaba göre, ikilemin iki seçeneği de hatalıdır. Yani iyi ne Tanrı'nın emirleriyle aynı şeydir ne de O'ndan tamamen bağımsızdır. Buna göre iyi, Tanrı'nın değişmez doğasına aittir. Tıpkı Tanrı'nın mutlak bilgi ve kudretinin, değişmez doğasına ait olması gibi iyiliği de öyledir. Nesnel iyinin ölçütü ve bizim ahlaki sezgilerimizin kaynağı da O'dur. İyinin Tanrı'nın doğasından kaynaklandığı düşünüldüğünde, O'nun kötülüğünden de bahsetmek mantıksız olacaktır.

Son olarak iyiliği Tanrı'nın varlığıyla özdeşleştiren bir düşünceye daha yer verebiliriz. İslam geleneğinde İbn Sînâ'ya atfedilen bu fikre göre, varlığın kendisi iyiliktir ve kaynağı da Tanrı'dır. Tanrı'nın en iyi olduğunu söylemek, O'nun en mükemmel varlık olmasını ifade eder. O, var olmak için başka hiçbir varlığa muhtaç değildir. Bu noktada varlığın iyi değil de kötü olduğu, dolayısıyla Tanrı'nın da kötü olduğu şeklinde bir itiraz, yalnızca dilsel bir fark oluşturur. Varlığa ister iyi ister kötü diyelim o varlıktır. Aynı şeye yalnızca farklı isimlerle seslenmemiz bir şey değiştirmeyecektir. Dolayısıyla kötü-tanrı itirazı, bu teoriye karşı da bir şey söyleyememektedir.

Sonuç

Bir bebeğin canını acıtmanın veya hiçbir zararı olmayan bir canlıya sebepsizce işkence etmenin kötü bir davranış olduğu konusunda hemen hepimiz hemfikiriz. Ahlak anlayışlarımız farklı bile olsa, bu tür olaylara şahit olduğumuzda yaşadığımız öfke ortaktır. Çoğu zaman hislerimiz ve sezgilerimiz, ahlaki yargularımıza öncülük eder. Ahlaki sezgilerimiz iyinin ve kötünün ne olduğu

⁴⁹ Charles B. Daniels, "God, Demon, Good, Evil", *The Journal of Value Inquiry* 31/1 (1997), 177-181; Keith Ward, "The Evil-God Challenge - A Response", *Think* 14/40 (2015), 43-49.

konusunda bize ışık tutar. Her olayda doğrunun ve yanlışın ne olduğunu bir bakışta anlayamamak dahi ahlaki sezgilerimizin yol gösterici önemi yadsınamaz. Eğer bir Tanrı varsa, O'nun iyi olması gerektiğini düşünürüz. Yüce bir varlık, öfke duyduğumuz, küçümsediğimiz davranışlarda bulunmaz. Ayrıca tüm yüce özelliklere sahip bir varlığa kötü bir özelliği yakıştıramayız. Tüm bunlar, Tanrı'nın kötü olduğu şeklindeki inancı zayıflatır.

Buna karşın, kötü-tanrı varsayımıyla hareket edildiğinde de ahlaki sezgilerimizin neden böyle olduğuna dair bir açıklama bulunabilir. Belki de kötü-tanrı, insanların kafalarını karıştırmakta, iyi ve kötüyü ayırt ederek gerçeği anlamalarına engel olmaktadır. Yani bizim, kötü-tanrıya inanmakta zorlanışımız veya onu makul bulmayışımız, onun arzuladığı bir şeydir. Ne kadar karışık görünse de bu tür açıklamalarla kötü-tanrı inancının rasyonel zeminde pek de akla aykırı olmadığı söylenebilir. Böyle bir iddia neyin iyi neyin kötü olduğuna dair pek çok kafa karışıklığına yol açacağından anlaşılması güç bir zemine bizi sürükler. Yine de bir şeyin zor anlaşılmasıyla yanlış olması birbirinden farklıdır.

Güçlü bir kötücül bir varlığın sistematik bir biçimde bizi aldattığını düşünmek mümkün olmakla birlikte, yalnızca böyle bir tahayyülden hareketle, kötü-tanrı inancının da iyi-tanrı kadar makul olduğu sonucuna varmak güçtür. Üstelik kötü-tanrı fikrini anlamadaki zorluğun onu iyi-tanrı inancı karşısında daha zayıf bir konuma yerleştirdiği söylenebilir. İyinin ve doğrunun ne olduğuna dair güçlü sezgilerimiz, evreni iradesiyle yaratan bilinçli bir varlık varsa, onun iyi olduğuna inanmaya sevk etmektedir. Bunun aksine, Descartes'ın kötü cini gibi bizleri sürekli yanıltan bir varlığın evreni kötü bir amaç uğruna var ettiğini düşünmek içinse fazladan kanıtlara ihtiyaç bulunmaktadır. Söz konusu kanıtların yokluğunda sezgilerimize uygun düşen inancın daha makul olduğunu düşünebiliriz. Zira ne ahlaki sezgilerimize olan güven ne de iyi-tanrı inancı böyle bir kurgusal senaryo sebebiyle vazgeçebileceğimiz bir şey değildir. Aksi hâlde, kötücül bir varlığın bizi doğru ve yanlışla dair sezgilerimizde de kandırdığını, bu nedenle ahlaki yargılarımızın da irrasyonel olduğunu söyleyebiliriz. Böyle bir sanrıya kapılmak içinse iyi gerekçelerimiz bulunmaz.

Law, kötü-tanrı fikrinin saçma olduğu, bu nedenle de simetriği olan iyi-tanrı düşüncesinin de öyle olması gerektiğini öne sürerken, kötü-tanrının neden makul olmadığına dair bir açıklama yapmamaktadır. Yalnızca, iyilik problemine işaret ederek bunun kötü-tanrı inancını irrasyonel kıldığını öne sürmektedir. Buna göre, evrendeki iyilikler, kötü bir tanrının varlığına karşı delil oluşturur. Ancak bu durum yanlış bir karşılaştırmaya dayanmaktadır. Law'un iddiası, kötü-tanrı inancını ciddiye alınması gereken bir seçenek olarak karşımıza çıkarmaz. Zira kötü-tanrıya inanmamak için farklı gerekçelerimiz olabilir. Örneğin kötü-tanrı kavramının kendi içinde çelişkili oluşu gibi. Tüm yüce niteliklere sahip olmakla birlikte kötü ahlak sahibi bir varlık düşüncesi makul görünmemektedir. Evreni yaratan kötü bir tanrı anlayışı, genellikle üzerinde ciddiyetle düşüneneğimiz bir fikir değildir. Ancak onun cazip görünmeysi, gerçekten hiçbir makuliyet taşımadığı anlamına gelmez. Law'un ifade ettiği şekilde, kötü-tanrının mümkün olduğunu düşünsek dahi onun rasyonelliğinden bahsedilemeyeceği iddiası, yeterince temellendirilmiş değildir. Dolayısıyla onun simetriği olan iyi-tanrı inancının da makul olmadığını göstermek için öncelikle kötü-tanrı inancının neden saçma olduğunu baştan varsaymaktan fazlası gereklidir.

Bu çalışmada kötü-tanrı itirazında bulunanların varsaydığı simetri tezinin geçerliliğine dair bazı sorgulamalarda bulundum. İyi-tanrı için ortaya konan argümanların kötü-tanrı fikrine aynı şekilde uygulanabildiğine dair bazı şüphelerden bahsettim. Ek olarak, ahlakın Tanrı'ya dayanıp dayanmadığına ilişkin iddiaların da kötü-tanrı itirazını etkileyebileceğine dair argümanları ele aldım. Eğer bu endişeler haklıysa ve simetri tezi yanlışsa, kötü-tanrı itirazı geçersizdir. Bununla birlikte, simetri tezinin doğru olduğu düşünülürken dahi bu itirazın iyi-tanrı fikrinden vazgeçmeyi gerektirip gerektirmediği sorgulanabilir. Simetri tezi doğruysa, Tanrı'nın varlığına dair deliller, O'nun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu göstermekte yetersizdir. Fakat bu iyi-tanrı inancının irrasyonel olduğunu veya kötü-tanrıya inanmaktan daha makul olmadığını göstermez. Zira Tanrı'nın var olduğu sonucuna ulaştıktan sonra O'nun ahlaki karakterine ilişkin çıkarımlarda bulunmak için başka argümanlar geliştirmeye ihtiyaç duyabiliriz. Yahut Tanrı'nın iyi olduğunu argümansız bir şekilde kabul edebiliriz. Kötü-tanrı itirazında bulunan bazı düşünürler, argümansız böyle bir kabulün irrasyonel olduğunu düşünmektedir. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, bir şeyin argümana dayanmıyor oluşu, zorunlu olarak onun irrasyonel olduğu anlamına gelmez. Hatta hiçbir argümanımız olmasa dahi iyi-tanrıya inanmak, kötü-tanrıya inanmaktan daha makuldür. Bu bağlamda kötü-tanrı itirazı, iyi-tanrı inancının makul olmadığını göstermekte başarısızdır.

Kaynakça

- Alvaro, Carlo. "The Incoherence of an Evil God". *Religions* 13/54 (2022), 1–14.
- Bergmann, Michael - Brower, Jeffrey E. "The God of Eth and the God of Earth". *Think* 5/14 (2007), 33–38.
- Byron, Chris. "Why God is Most Assuredly Evil: Challenging The Evil God Challenge". *Think* 18/51 (2018), 25–35.
- Cahn, Steven M. "Cacodaemony". *Analysis* 37/2 (1977), 69–73.
- Collins, John M. "The Evil-God Challenge: Extended and Defended". *Religious Studies* 55/1 (2019), 85–109.
- Daniels, Charles B. "God, Demon, Good, Evil". *The Journal of Value Inquiry* 31/1 (1997), 177–181.
- Forrest, Peter. "Replying to the Anti-God Challenge: a God without Moral Character Acts Well". *Religious Studies* 48/1 (2012), 35–43.
- Hendricks, Perry. "Sceptical Theism and the Evil-God Challenge". *Religious Studies* 54/4 (2018), 549–561.
- Hendricks, Perry. "The Proper Basicity of Belief in God and the Evil-God Challenge". *Religious Studies* 59/1 (2023), 55–62. <https://doi.org/10.1017/s0034412522000026>
- Hick, John. "Ruh-Oluşturma Teodisesi". çev. Osman Baş. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. ed. Michael L. Peterson vd. 423–435. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- İbn Sînâ, Ebu Ali. *Kitâbu'ş-Şifâ: Metafizik II*. çev. Ömert Türker - Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.
- Keltz, B. Kyle. "A Thomistic Answer to the Evil-God Challenge". *The Heythrop Journal* 60/1 (2019), 689–698.
- Lancaster-Thomas, Asha. *An Exploration of the Evil-God Challenge*. University of Birmingham, 2020. <https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/11367/7/Lancaster-Thomas2021PhD.pdf>
- Lancaster-Thomas, Asha. "The Evil-God Challenge Part I: History and Recent Developments". *Philosophy Compass* 13/7 (2018), 1–8.
- Lancaster-Thomas, Asha. "Truth, Consequences, and the Evil-God Challenge: a Response to Anastasia Scrutton". *Religious Studies* 56/3 (2020), 447–454.
- Nagasawa, Yujin. *Maximal God: A New Defence of Perfect Being Theism*. New York: Oxford University Press, 2017.
- Page, Ben - Baker-Hyatch, Max. "Meeting the Evil God challenge". *Pacific Philosophical Quarterly* 3/101 (2020), 489–514.
- Perrine, Timothy - Wykstra, Stephen. "Skeptical Theism". *The Cambridge Companion to the Problem of Evil*. ed. Chad V. Meister - Paul K. Moser. 85–107. New York: Cambridge University Press, 2017.
- Plantinga, Alvin. *Tanrı, Kötülük ve Özgürlük*. çev. Musa Yanık. Ankara: Fol Yayınları, 2022.

Plantinga, Alvin. *The Nature of Necessity*. New York: Clarendon Press, 1974.

Platon. *Euthyphron*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2016.

Scrutton, Anastasia Philippa. "Why not Believe in an Evil God? Pragmatic Encroachment and Some Implications for Philosophy of Religion". *Religious Studies* 52/3 (2016), 345–360. <https://doi.org/10.1017/S0034412515000360>

Smith, Quentin. "The Anthropic Coincidences, Evil and the Disconfirmation of Theism". *Religious Studies* 28/93 (1992), 347–350.

Steinbeck, John. *Köpeğim Charley ile Amerika Yollarında*. çev. Aslı Biçen. İstanbul: Sel Yayınları, 2013.

Steinbeck, John. *Mutsuzluğumuzun Kışı*. çev. F. Çiğdem Öztep. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984.

Stephen Law. "Introduction to the Evil God Challenge". *Think* 18/51 (2018), 5–9.

Stephen Law. "The Evil-God Challenge". *Religious Studies* 46/1 (2010), 353–373.

Stephen Law. "The God of Eth". *Think* 3/9 (2005), 13–26.

Ward, Keith. "The Evil-God Challenge - A Response". *Think* 14/40 (2015), 43–49.